

De Bosnische verkiezingen

Een consolidatie van het Servisch nationalisme

Patrick Vander Weyden

Deeltijds lector Sociale Hogeschool Brussel - Coördinator IMA

De verkiezingen in Bosnië-Herzegovina zijn ondanks het internationale waarnemerschap allesbehalve vrij en eerlijk verlopen. In de Republika Srpska hebben de Serven de kieswetgeving gebruikt en misbruikt om hun nationalistische politiek te consolideren.

De verkiezingen in de staat Bosnië-Herzegovina liggen al weer een tijdje achter de rug. Voor het eerst na vier jaar burgeroorlog trokken de door leed geteisterde Serven, Kroaten en Moslims naar de stembus om verschillende wetgevende en uitvoerende organen te kiezen. Nog voor de verkiezingen werden gehouden, stond de overwinning van de nationalistische partijen vast. En inderdaad, de Kroatische partij 'Hrvatska Demokratska Zajednica BiH' (HDZ) van Kresimir Zubak, de Servische partij 'Srpska Demokratska Stranka' (SDS) van Radovan Karadzic en de moslimpartij 'Stranka Demokratske Akcije' (SDA) van Alija Izetbegovic kwamen als overwinnaars uit de bus. De resultaten worden beschouwd als een bevestiging van de nationale aspiraties van de verschillende bevolkingsgroepen. De ideeën die aan de grondslag lagen van het Dayton-akkoord, werden door de verkiezingen niet verwezenlijkt.

De internationale gemeenschap erkende dat de verkiezingen niet het toonbeeld waren van vrije en eerlijke verkiezingen, maar verklaarde ze niettemin geldig. Geknoei met de registratie van kiezers, problemen met kiezerslijsten, onregelmatigheden tijdens de campagneperiode en de moeilijkheden die oppositiepartijen tijdens het hele verkiezingsproces ondervonden, deden menig waarnemer oordelen dat deze verkiezingen allesbehalve vrij en eerlijk verlopen waren. Het

bewijs daarvan werd geleverd toen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) de gemeenteraadsverkiezingen uitstelde. Er zou geknoei geweest zijn met de registratie van de kiezers [1].

In dit artikel ga ik dieper in op het verloop van het verkiezingsproces in Bosnië-Herzegovina. Ik besteed speciale aandacht aan de Republika Srpska, de entiteit, het grondgebied waar de Serven op dit moment de plak zwaaien. Mijn centrale stelling is dat de Servische politici en politieke partijen de verkiezingen hebben aangegrepen om hun 'etnisch homogeen' territorium politiek te consolideren. Zij hebben daarbij de kieswetgeving gebruikt en misbruikt. Het feit dat deze analyse vooral betrekking heeft op gebeurtenissen in Republika Srpska wil uiteraard niet zeggen dat alleen Servische autoriteiten fraude pleegden. Ook aan federatiezijde werd vaak gewezen op systematische onregelmatigheden vanwege moslimautoriteiten. Die worden hier niet in kaart gebracht. Bovendien moet beklemtoond worden dat de fouten tijdens het verkiezingsproces niet alleen te wijten zijn aan fraude met voorbedachten rade, maar ook aan organisatorische problemen waarvoor de OVSE de verantwoordelijkheid draagt.

Verder heb ik in het artikel het Dayton-akkoord als een gegeven beschouwd. Uiteraard

kunnen vooraf opmerkingen worden gemaakt over de basisideeën en de motieven van de internationale gemeenschap om Bosnië als staat te laten verder bestaan. De discussie kan naar aanleiding van de verkiezingen zelfs opnieuw in alle hevigheid worden gevoerd. Ik wil ze hier echter niet voeren. Met deze tekst wil ik enkel aantonen dat de Serven tijdens het hele verkiezingsproces al het mogelijke hebben gedaan om de eigen entiteit, Republika Srpska, te consolideren.

Het Dayton-akkoord en de verkiezingen

Door het Dayton-akkoord bleef Bosnië-Herzegovina voortbestaan als onafhankelijke staat. Dit was een belangrijke politieke keuze die door de internationale gemeenschap werd opgedrongen aan de verschillende partijen en waar vooral de moslims zich in konden terugvinden. Alija Izetbegovic heeft zich gedurende het verloop van het conflict verzet tegen een opdeling van Bosnië-Herzegovina. De Serven daarentegen ijverden voor een eigen etnisch homogeen grondgebied, dat in een latere fase aansluiting zou kunnen vinden bij Servië [2]. Tijdens de verkiezingen werd dat verschil in politieke visie duidelijk in de verkiezingen. De verschillende etnische groeperingen trachtten de verkiezingen te gebruiken om hun aspiraties te verwezenlijken.

Om de staat Bosnië-Herzegovina politiek te laten functioneren voorzag het Dayton-akkoord de creatie van federale instellingen. De belangrijkste federale instellingen zijn een tweekamerstelsel als wetgevend orgaan, een gezamenlijk Servisch-Kroatisch-moslim-presidentschap, een Grondwettelijk Hof en een Centrale Bank.

De staat Bosnië-Herzegovina bevat evenwel twee entiteiten, namelijk Republika Srpska (RS) en de Federatie Bosnië-Herzegovina (kortweg de Federatie). Deze entiteiten hebben eigen wetgevende en uitvoerende organen. De aanvaarding van deze entiteiten was ingegeven door een zekere realpolitiek. De Serven konden hierdoor hun nationalistische aspiraties kwijt in een eigen entiteit. Op het grondgebied van RS wonen op dit moment overwegend Serven. In de Federatie leven hoofdzakelijk Kroaten en Moslims in min of meer 'etnisch zuivere' dorpen of regio's. Die zogenaamde etnisch homogene gebieden zijn het

gevolg van de etnische zuiveringen tijdens de burgeroorlog [3].

De verkiezingen van 14 september hadden tot doel de vacatures voor de verschillende nieuwe instellingen op te vullen. Voor het tweekamerstelsel op nationaal niveau betekende dat de verkiezing van afgevaardigden voor het 15-koppige *House of People* en het 45-koppige *House of Representatives*. De leden van het *House of Representatives* werden rechtstreeks door de bevolking gekozen, die van de *House of People* werden gekozen door de wetgevende organen van de verschillende entiteiten. Tweederde van de vertegenwoordigers in elke kamer komen uit de Federatie. Dat verklaart het wantrouwen van de Serven. Zij zullen een minderheid vormen in de federale instellingen [4].

De uitvoerende macht op federaal niveau werd, voor wat betreft het driekoppige presidentschap, rechtstreeks verkozen door de inwoners van de verschillende entiteiten (1 vertegenwoordiger van Republika Srpska en 2 vertegenwoordigers uit de Federatie). De inwoners van Republika Srpska kozen rechtstreeks hun president en hun vertegenwoordigers in de *National Assembly*. Aangezien ik mij hier beperk tot Republika Srpska is het niet nodig de verschillende organen in de Federatie te bespreken.

De organisatie van de verkiezingen

In het Dayton-akkoord werd opgenomen dat binnen de zes à negen maanden na de ondertekening van het akkoord vrije en eerlijke verkiezingen moesten georganiseerd worden. De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) werd verzocht het verkiezingsproces in goede banen te leiden. De opdracht van de OVSE werd omschreven als het 'superviseren' van de verkiezingen. Dat betekende dat de lokale besturen verantwoordelijk waren voor de organisatie van de verkiezingen, maar dat de OVSE de macht had te interveniëren en misbruiken te bestraffen. Het kwam erop neer dat de regels in samenwerking met vertegenwoordigers van de verschillende 'etnische gemeenschappen' door de OVSE werden opgesteld en dat de verschillende plaatselijke overheden ze moesten uitvoeren. Met dat doel had de OVSE een heuse

administratie op de been gebracht met het hoofdkwartier in Sarajevo.

In overeenstemming met de kieswetgeving installeerden de verschillende plaatselijke besturen lokale verkiezingscommissies bestaande uit rechters en advocaten. Per kiesdistrict werd een lokale verkiezingscommissie (LEC) geïnstalleerd [5]. De leden van de LEC moesten zich onpartijdig gedragen en mochten uiteraard geen leidinggevende posities bekleden in een politieke partij of als kandidaat geregistreerd staan [6]. In de praktijk kwam dit voor Republika Srpska neer op een aanstelling van leden die zeer nauwe banden hadden met de regerende partij Srpska Demokratka Stranka (SDS) van Karadzic [7]. Gedurende de burgeroorlog waren bijna alle lokale besturen in handen gekomen van SDS. Servische oppositiepartijen en -kandidaten klaagden steen en been over de sterke partijdigheid van de verkiezingscommissies. Dat die beschuldigingen niet uit de lucht gegrepen waren, werd duidelijk toen commissies voor de stem- en telbureaus moesten worden samengesteld. Nogal wat leden van die commissies hadden sterke banden met SDS. Vaak waren ze zelfs lid van deze partij.

Registratie van partijen en kiezers

Een cruciaal moment bij de organisatie van verkiezingen na een burgeroorlog of conflict is de registratie van partijen en kiezers. Tijdens de registratie van politieke partijen werden de objectieven van de verschillende gemeenschappen duidelijk. De Serven wilden hun grondgebied consolideren via de verkiezingen, de moslims wilden zich vertegenwoordigd zien in zowel de Federatie als de Republika Srpska om op die manier zoveel mogelijk invloed te winnen in heel de staat Bosnië-Herzegovina. Met enige overdrijving zou men kunnen stellen dat de Serven hun Republika Srpska wilden veilig stellen en ze zo Servisch mogelijk wilden houden, terwijl de moslims de staat Bosnië-Herzegovina wilden bijhouden door overal zo sterk mogelijk vertegenwoordigd te zijn.

Servische partijen lieten zich alleen registreren in Republika Srpska. Hierover bestond onder de Servische partijen een consensus. Geen enkele Servische partij had zich laten registreren in de

Federatie. Moslimpartijen registreerden zich zowel in de Federatie als in Republika Srpska. SDA (Stranka Demokratske Akcije), de partij van Itzetbegovic, liet zich in de meeste kiesdistricten registreren. Dus niet alleen voor verkiezingen van de wetgevende organen voor Republika Srpska, maar ook in de lokale verkiezingen wou zij meedingen naar de macht op het 'Servisch' territorium.

Eén van de belangrijkste problemen tijdens de organisatie van de Bosnische verkiezingen was een antwoord te formuleren op de vraag 'wie is inwoner/burger van welke entiteit?'. Door de massale migraties tijdens de burgeroorlog bevonden vele burgers zich niet meer in hun oorspronkelijke woonplaatsen. Moslims waren gevlucht vanuit Republika Srpska naar de Federatiezijde en het buitenland. Maar ook de omgekeerde beweging vond plaats. Talrijke Serven vluchtten van de Federatie naar het grondgebied van Republika Srpska. Eigenlijk kunnen wij op dit moment spreken van etnisch relatief 'homogene' gebieden. Uitgangspunt voor de registratie van kiezers was de census van 1991. Die census vormde de basis van de *Provisional Voters List*, de voorlopige kiezerslijst (PVL). De algemene regel was dat kiezers geregistreerd stonden in de kiesdistricten waar ze woonden in 1991, dus voor het uitbreken van de burgeroorlog. De kiezers konden evenwel wijzigingen aanvragen en wel om de volgende redenen:

- Wanneer een kiesgerechtigd persoon na '91 elders in het land was gaan wonen, dan kon hij zich laten registreren voor een stemming in en voor het kiesdistrict waar hij op het moment van de registratie woonde. Dat betekent dat bijvoorbeeld een moslim die in 1990 in Prijedor (RS) woonde en tijdens de burgeroorlog in bijvoorbeeld 1993 vluchtte naar Sanski Most (Federatie) zich kon laten registreren voor Sanski Most en dus zijn stem kon uitbrengen voor de lokale besturen van Sanski Most en voor de instellingen van de federatie. Aangezien geen enkele Servische partij of kandidaat zich had laten registreren in de Federatie, kon hij niet stemmen voor een Serf, indien hij dat zou wensen.
- Wanneer men wilde stemmen voor kandidaten in het kiesdistrict waar men in 1991 woonde,

maar door de oorlog in een andere kiesdistrict was terechtgekomen, dan kon men zich laten registreren om *by absentee* te stemmen voor kandidaten of politieke partijen in het kiesdistrict waar men woonde in 1991. Men kon die stem evenwel uitbrengen in het kiesdistrict waar men op het moment van de verkiezingen woonde. In alle kiesdistricten werden stembureaus geïnstalleerd voor die 'absenteestemmen'. Laten we teruggrijpen naar ons voorbeeld van hierboven. De moslim die tijdens de oorlog vluchtte van Prijedor naar Sanski Most kon zich dus laten registreren om *by absentee* in Sanski Most te stemmen voor Prijedor. Servische burgers maakten van die mogelijkheid minder gebruik. Servische partijen hadden zich immers niet laten registreren in de federatie. Het gevolg daarvan was dat zeer weinig Servische burgers die voor de burgeroorlog in de Federatie woonden, ertoe bereid waren hun stem uit te brengen in hun oorspronkelijke dorpen en steden.

- Men kon zich ook laten registreren voor een stemming in een kiesdistrict waar men in de toekomst wenste te gaan wonen. De moslim die vluchtte van Prijedor (RS) naar Sanski Most (Federatie) kon zich bijvoorbeeld laten registreren om te stemmen in bijvoorbeeld Sarajevo (Federatie) of Banja Luka (RS), omdat hij daar in de toekomst wenste te wonen.

Wie geen veranderingen aanvroeg, moest gaan stemmen in het kiesdistrict waar hij of zij woonde in 1991. Dit ingewikkelde registratieproces leidde tot een heleboel misverstanden bij de burgers. Veel burgers beseften niet de betekenis van de verschillende formulieren die zij moesten invullen en werden daardoor de speelbal van de lokale besturen en verkiezingscommissies. Vooral in Republika Srpska tekenden deze misbruiken zich in alle scherpste af. Het kiesdistrict Prijedor kan als voorbeeld gebruikt worden om deze misbruiken aan te tonen. In talrijke andere kiesdistricten ging het er op dezelfde manier aan toe. Men stelde er dan ook gelijkaardige problemen vast.

Het kiesdistrict Prijedor

In het kiesdistrict Prijedor woonden in 1991, voor de burgeroorlog, iets meer moslims dan

Serven [8]. Op dit moment wonen er bijna uitsluitend Serven. Het betreft hier niet alleen de oorspronkelijke bevolking, maar ook een zeer groot aantal vluchtelingen uit andere streken van Bosnië (zogenaamde *displaced persons*, DP's) en uit Kroatië, meer bepaald de Kraijina. De kieswetgeving stelde evenwel dat personen die geen geboortecertificaat van Bosnië-Herzegovina konden voorleggen, niet het recht hadden te stemmen. De Kraijina-vluchtelingen konden dus geen stem uitbrengen. Eerder heb ik er al op gewezen dat de kieswetgeving en de kieslijsten gebaseerd waren op de census van 1991. Dus in principe zouden ongeveer evenveel moslims als Serven voor het kiesdistrict Prijedor kunnen stemmen. De Serven in Prijedor vreesden dat de moslims via deze verkiezingen de meerderheid in de gemeenteraad van Prijedor zouden verwerven. Moslims konden namelijk fysiek ter plaatse komen stemmen of konden *by absentee* stemmen voor de kiesdistricten waar zij voor '91 woonden. De eerste mogelijkheid vereiste natuurlijk dat men naar Prijedor kon afreizen op de verkiezingsdag. De vrijheid om door heel de staat Bosnië-Herzegovina rond te reizen was in het Dayton-akkoord ingeschreven. In principe moesten burgers zich vrij door het land kunnen begeven en dus ook de grenzen tussen beide entiteiten, de Federatie en Republika Srpska, kunnen overschrijden. Dat betekende dat Moslims én Serven naar hun oorspronkelijke woonplaats zouden kunnen terugkeren op de verkiezingsdag. In de praktijk was (en is) er van die vrijheid van beweging geen sprake en durven Serven zich nauwelijks in de Federatie te wagen. Ook andersom durven moslims zonder internationale bescherming niet naar Republika Srpska gaan. Bovendien deed het gerucht de ronde dat de Servische autoriteiten de moslims op de verkiezingsdag niet zouden toelaten in Republika Srpska. De moslimvluchtelingen grepen dan ook massaal de kans om *by absentee* te stemmen. De politieke moslimpartijen in de Federatie hadden zich bovendien bijzonder intensief beziggehouden met informatiecampagnes en de vluchtelingen aangespoord zich te laten registreren voor het uitbrengen van een stem in hun oorspronkelijke woonplaatsen in Republika Srpska.

Dit politiek bewustzijn van de moslims verklaart ook waarom Servische partijen zich niet lieten registreren in de Federatie. In Prijedor bijvoorbeeld had men een groot aantal Servische DP's van Sanski Most (Federatie). Omdat die DP's niet zouden stemmen voor Sanski Most, moest men er uiteraard voor zorgen dat ze zich lieten registreren om te stemmen in en voor Prijedor. De beste manier om deze Servische DP's te overtuigen was uiteraard ervoor te zorgen dat ze niet konden stemmen op Servische partijen in de Federatie.

Dus omwille van de vooroorlogse bevolkingsamenstelling en de tegengestelde belangen van Serven en moslims hadden de huidige Servische lokale besturen er alle belang bij zoveel mogelijk Servische DP's te laten registreren om te stemmen in het kiesdistrict waar ze op dat moment woonden. Tijdens de registratie van kiezers bleek die tendens zich te bevestigen. De meeste moslims in Sanski Most die voorheen in Prijedor woonden, wilden hun stem uitbrengen voor Prijedor (*by absentee of in person*). De meeste Servische DP's wilden, volgens de ingevulde formulieren, hun stem uitbrengen in het kiesdistrict waar ze nu leefden, te weten Prijedor. Dat de Servische DP's niet altijd uit vrije wil besloten te stemmen in en voor Prijedor werd snel duidelijk. Tientallen burgers meldden onregelmatigheden bij de registratieprocedure. Voedselhulp, het verkrijgen van een woning/flat, gezondheidszorg zou slechts verleend worden aan diegenen die zich lieten registreren voor het uitbrengen van een stem in en voor Prijedor. Het gaat hier uiteraard om Serven. Want elke Servische stem betekende een grotere kans op de overwinning. Bij de moslims pastten de Servische autoriteiten dezelfde methoden toe. Het doel was echter verschillend. Men wilde hen weg uit Prijedor.

Het is onder andere omwille van deze misbruiken dat de OVSE besloot de gemeenteraadsverkiezingen uit te stellen. Niet alleen in Prijedor. Ook in Brcko en Mrkonjic Grad werden dezelfde onregelmatigheden vastgesteld. Door het uitstel van de gemeenteraadsverkiezingen werden echter niet alle onregelmatigheden geneutraliseerd. De misbruiken werden meegenomen naar de verkiezingen voor de wetgevende en uitvoeren-

de organen van de entiteit Republika Srpska. De kiezers (dat betekent de kiesgerechtigden na afsluiting van de registratie) moesten immers hun stem nog uitbrengen voor de National Assembly van de Servische entiteit en het Servische presidentschap. Mensen die min of meer gedwongen waren te stemmen in Republika Srpska, konden dus hun stem niet uitbrengen voor de Federatie, maar moesten voor de instellingen van Republika Srpska stemmen. Uiteraard was de vertekening op entiteit-niveau minder groot dan dat het geval was geweest bij het houden van de gemeenteraadsverkiezingen.

Campagne

De campagne in Republika Srpska werd in alle hevigheid gevoerd door de regerende SDS en de oppositiepartij Socialist Party of Republika Srpska (SPRS), de vroegere communisten. Ondanks enkele kleine schermutselingen verliep de campagne zonder gewelddadige incidenten. De moslimpartij SDA heeft geen campagne gehouden in Republika Srpska. De meeste moslimleiders wonen elders, hoewel zij bij verkiezingen opkwamen voor kiesdistricten in Republika Srpska. Hun kiezerspubliek bevond zich eveneens in het buitenland of in de Federatie, zodat campagne voeren in RS niets zou uithalen.

Omdat Karadzic, onder zeer zware druk van de internationale gemeenschap, zich niet mocht mengen in de campagne en alle publieke optredens moest vermijden, had SDS er zich toe verbonden geen posters en strooibriefjes met een foto van Karadzic te verspreiden. De partij laptte die afspraken echter aan haar laars en zou daarvoor later ook een fikse boete betalen aan de OVSE. Bij elke gelegenheid, bij elke politieke bijeenkomst, werden posters en foto's van Karadzic vertoond en uitgedeeld.

Verder viel op dat zowat alle Servische politieke partijen in hun toespraken verwezen naar een vereniging van Republika Srpska met Klein-Joegoslavië. Ook dit betekende een schending van de Dayton-akkoorden: de territoriale integriteit van de staat Bosnië en Herzegovina werd hierdoor aangevallen. Ook daarvoor werden SDS en presidente Plavsic door de OVSE op de vingers getikt. Plavsic moest op de televisie een

door de OVSE voorgeschreven toespraak aflezen, waarin ze beloofde de territoriale integriteit van Bosnië-Herzegovina te respecteren. Toch moet benadrukt worden dat niet alleen SDS, maar alle Servische politieke partijen de eenheid van het Servische volk als een van de belangrijkste punten in hun programma beschouwden.

Verkiezingsdag

Van een volledige vrijheid van beweging was er op de verkiezingsdag geen sprake. Niet alleen was het praktisch moeilijk voor moslims om naar Republika Srpska te gaan. Ook voor Serven, hoewel die minder de neiging hadden om naar de Federatie te gaan stemmen, was het bijzonder moeilijk om de grens tussen beide entiteiten te overschrijden. Bovendien is het wederzijds wantrouwen en de angst voor elkaar zo groot, dat velen gewoonweg niet durfden te gaan, ook al hadden de autoriteiten van beide entiteiten een akkoord gesloten waarbij zij kiezersroutes hadden uitgestippeld. De kiezers konden hiervan gebruik maken om te gaan stemmen in hun vroegere woonplaatsen. De beweging van kiezers bleef dus vrij beperkt. Hoewel de moslimorganisaties busdiensten hadden ingelegd om tienduizenden kiezers naar Republika Srpska te transporteren, kwamen maar enkele duizenden moslims opdagen om met dit georganiseerd vervoer de trip naar RS te wagen. Daar stemden zij in speciale stembureaus waar uitsluitend moslimkiezers, gescheiden van de Serven, hun stem uitbrachten. Het apart stemmen van moslims en Serven was ingegeven door veiligheidsoverwegingen. Er werden nagenoeg geen incidenten vastgesteld.

Het voornaamste probleem op de verkiezingsdag waren onnauwkeurige naamvermeldingen op de kiezerslijsten. Ongeveer 5 tot 15% van de kiesgerechtigden konden in de stembureaus hun naam niet terugvinden op de kiezerslijst. De OVSE in Sarajevo/Wenen had nogal wat fouten gemaakt met de geboortedata en de spelling van namen. Vermits de kiezers werden gerangschikt volgens geboortedatum en/of naam was het onmogelijk sommige kiezers terug te vinden. Toen de OVSE zich een dag voor de verkiezingen realiseerde dat die fouten bestonden, werd een con-

troversieële oplossing uitgewerkt. Kiezers die hun naam niet konden terugvinden in de kiezerslijst, moesten zich naar het registratiebureau begeven en hun naam zoeken in de *Voorlopige Kiezerslijst* (PVL). Stond hun naam vermeld in die lijst, dan kregen ze een formulier, ondertekend door de voorzitter van het registratiekantoor, waarmee ze zich terug naar het stembureau moesten begeven en hun stem konden uitbrengen. Zonder twijfel zijn er misbruiken geweest met het hanteren van zowel de finale kiezerslijst als de voorlopige kiezerslijst. Die misbruiken zijn echter te wijten aan een fout gemaakt door de OVSE: de productie van een kiezerslijst met foute gegevens. Nogal wat internationale waarnemers rapporteerden dat mensen die in de registratiebureaus hun naam kwamen zoeken, zonder veel getreuzel het vereiste stemdocument in bezit kregen. Het leidt geen twijfel dat mensen die niet kiesgerechtigd waren (bijvoorbeeld Servische vluchtelingen uit de Krajina), toch een stem uitbrachten. Om hoeveel mensen het gaat en welk relatief gewicht zij in de totale stemming hebben gehad is zeer moeilijk vast te stellen [9].

Zware onregelmatigheden werden vastgesteld bij de sluiting van de stembureaus. De internationale gemeenschap, journalisten en waarnemers, hebben er vaak minder oog voor, maar de sluiting van stembureaus en de procedures die daarmee samenhangen, zijn vaak cruciaal voor een goede en correcte telling. Nogal wat voorzitters van stembureaus vulden de vereiste formulieren (m.b.t. het aantal kiezers, stembrieven) niet in. Daardoor werd fraude tussen sluiting en telling mogelijk. Ook hier is het bijzonder moeilijk na te gaan welke invloed de mogelijke fraude heeft gehad op de uiteindelijke verkiezingsresultaten.

Het tellen van de stemmen

De vluchtelingen in het buitenland hadden reeds begin september gestemd (per post of in stembureaus in voornamelijk Westeuropese landen). Hun stembiljetten werden door het OVSE-hoofdkwartier in Sarajevo verzameld. Sarajevo sorteerde die stembiljetten per kiesdistrict en verspreidde ze, met behulp van de IFOR-troepen, in grote postzakken naar de verschillende telbureaus. Deze stembrieven waren voornamelijk af-

komstig van moslims. Het hoeft geen betoog dat de Servische autoriteiten wantrouwig stonden tegenover deze massa's postzakken die in hun telbureaus werden afgeleverd. Zij beschikten niet over de kiezerslijsten en het totaal aantal stembrieven van de vluchtelingen, enkel over de zegels van de postzakken en het aantal postzakken. Aanvankelijk weigerden de meeste telbureaus de vluchtelingenstemmen te mengen met de gewone stemmen. Dat was echter noodzakelijk alvorens de telling kon starten. Met de stembrieven van de vluchtelingen zijn nogal wat onregelmatigheden vastgesteld. Meermaals vonden verantwoordelijken van de OVSE bij telteams stembrieven van moslims onder de tafellakens. Het was uiteraard niet moeilijk stembrieven van moslims te herkennen. De meeste stemden immers voor SDA. Ook werd niet één keer maar tientallen keren vastgesteld dat leden van telteams moslimstembrieven ongeldig maakten door erop te schrijven. Verder staat het als een paal boven water dat er fouten gemaakt zijn bij het optellen van de verschillende stemmen voor de verschillende politieke partijen. Om op die onregelmatigheden zicht te krijgen, had men gewoonweg alles opnieuw moeten tellen. Bovendien had men alle ongeldige stembrieven opnieuw moeten bekijken. Dat is uiteraard niet gebeurd.

Besluit

De verkiezingen in Republika Srpska kunnen allesbehalve vrij en eerlijk worden genoemd. Hoewel ik de gebeurtenissen in de Federatie niet meteen in de analyse heb betrokken, zijn er ook sterke aanwijzingen dat een deel van de onregelmatigheden die hierboven werden aangehaald in de Servische context ook voor de Federatie gelden.

Het werd vooral duidelijk dat moslims en Serven een andere visie hebben op de staat Bosnië-Herzegovina. Moslims, onder leiding van Alija Izetbegovic, zijn erop uit de staat Bosnië-Herzegovina bij elkaar te houden. In die staat en de verschillende entiteiten streven zij naar een zo groot mogelijke participatie en invloed. De Servische politieke leiders daarentegen willen hun grondgebied, Republika Srpska, etnisch consolideren. Zij streven naar een sterk Servisch gezag in de RS. De federale instellingen van Bosnië-

Herzegovina interesseren hun minder. Noodgedwongen, onder druk van de internationale gemeenschap, zijn ze er wel toe bereid, althans officieel, te participeren in de federale organen. Voor de Serven is het voortbestaan van Bosnië-Herzegovina echter geen prioriteit. De aanhechting van RS bij Servië op lange termijn wel.

De verkiezingen werden door de Serven dan ook aangegrepen om die doelstellingen te verwezenlijken. Ze gebruikten en misbruikten de kieswet om dat te bereiken, en ze zijn daar ook in geslaagd. Hoewel moslimsafgevaardigden zullen zetelen in de wetgevende organen van Republika Srpska, zullen ze er niets te zeggen hebben. De gemeenteraadsverkiezingen zijn in dat opzicht veel belangrijker. Mochten in sommige kiesdistricten moslims de meerderheid verwerven, dan kan de territoriale integriteit van het grondgebied Republika Srpska in vraag worden gesteld. De Serven zullen dat kost wat kost willen vermijden.

- [1] De gemeenteraadsverkiezingen zullen naar alle waarschijnlijkheid in het voorjaar van 1997 plaatsvinden.
- [2] Vooral de Serven werden als grote zondebok beschouwd in de burgeroorlog. Dit omwille van de massale, vaak systematische gruweldaden die zij tijdens die oorlog begingen. Terloops moet toch ook aangestipt worden dat niet alleen de Serven etnische zuiveringen doorvoerden, maar dat ook Kroaten in Bosnië-Herzegovina en Kroatië in hetzelfde bedje ziek waren. De moslims van hun kant lieten zich niet onbetuigd in het doden van vaak weerloze burgers.
- [3] De Federatie Bosnië-Herzegovina heeft de verantwoordelijkheid over 51% van het hele grondgebied van de staat. Sarajevo maakt integraal deel uit van de Federatie. Deze beslissing leidde tot een stroom Servische vluchtelingen die hun heil zochten in steden in Republika Srpska.
- [4] In de praktijk zullen zij minder dan één derde van de zetels bekleden in het *House of People*, omdat een relatief groot aandeel van de zetels in het *National Assembly* van Republika Srpska in handen is gekomen van moslimkandidaten van voornamelijk SDA.
- [5] Local Election Commission (LEC).
- [6] Artikel 21 OSCE - Mission to Bosnia and Herzegovina, Provisional Election Commission, Rules and Regulations, Decisions until July 16, 1996.
- [7] In de Federatie van Bosnië-Herzegovina stelde men hetzelfde verschijnsel vast. Bijna alle voorzitters en leden van de Lokale Verkiezingscommissies hadden sterke banden met de regerende partij, de SDA.
- [8] In 1991 woonden 112.470 mensen in Prijedor, waarvan 44% moslims, 42,5% Serven, 5,6% Kroaten en 7,9% andere bevolkingsgroepen. Van het huidige bevolkingsaantal heeft men geen exacte cijfers omwille van de ver-

misten, overledenen, vluchtelingen. De huidige bevolking is echter overwegend Servisch.

- [9] In theorie is het mogelijk te achterhalen waar de fraude zich voordeed, omdat alle kiezers in elk stembureau werden bijgehouden in een stemboek. De voorzitters van de stembureaus moesten op het einde van de verkiezingsdag alles nauwkeurig noteren. Dat gebeurde in de meeste stembureaus echter niet, deels door onwil, deels door slechte training van de voorzitters, die niet wisten hoe ze alles moesten noteren. Het gevolg daarvan was wel dat fraude kon worden toegedekt.